

Špačková, Sonja

Spor o "bytí a nebytí německé filosofie v Čechách"

Studia philosophica. 2021, vol. 68, iss. 2, pp. 7-28

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPh2021-2-2>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144715>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Spor o „bytí a nebytí německé filosofie v Čechách“

The Dispute over “the Being and Non-being of German Philosophy in Bohemia”

Sonja Špačková

Abstrakt

Článek představuje ústřední téma polemiky, které spočívalo především v otázce významu školské katedrové filosofie pro novodobou českou kulturu, a zároveň představuje tento spor jako metafyzickou diskusi o významu a úlohách filosofie ve společnosti vůbec. Na základě Čuprova souhrnného sborníku a dobových periodik se příspěvek snaží postihnout vlastní vývoj problematiky v celé jeho komplexnosti, a sice od počátečního filologického hlediska, kdy je konstatován nedostatečný jazykový aparát českého jazyka, přes následně diskutovanou otázku po podobě a inspiračních vlivech vznikající české filosofie, která nakonec vyústila ve spor stoupenců školské německé filosofie s utilitním stanoviskem zdravého rozumu.

Klíčová slova

spor o bytí a nebytí německé filosofie v Čechách – F. Čupr – A. Smetana – V. Gabler – K. Havlíček Borovský – národní obrození – filosofie a společnost – hegelianismus – herbartismus – česká filosofie

Abstract

The article presents the central theme of the controversy, which consisted mainly in the question of the meaning of the academic philosophy for modern Czech culture, and at the same time presents this dispute as a metaphysical discussion about the meaning and roles of philosophy in society in general. On the basis of Čupr's comprehensive anthology and contemporary periodicals, the paper attempts to capture the development of the issue in all its complexity, namely from an initial philological point of view, when the inadequate linguistic apparatus of the Czech language is noted, through the subsequently discussed

question of the form and inspirational influences of the emerging Czech philosophy, which finally resulted in a dispute of the supporters of the school German philosophy with the utilitarian position of common sense.

Keywords

being and non-being of German philosophy in Czech lands – F. Čupr – A. Smetana – V. Gabler – K. Havlíček Borovský – the national revival – philosophy and society – hegelianism – herbartism – the Czech philosophy

Samotný příspěvek nese tentýž název jako proslulý sborník Františka Čupra (1821–1882), ve kterém chronologicky publikoval nejdůležitější příspěvky vrcholné fáze sporu v 50. letech 19. století, o níž stať pojednává. Čuprovo dílo *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen* (dále *Sein oder Nichtsein...*) poskytne proto výchozí přehled polemických příspěvků jednotlivých pozic, pomocí kterých bude představeno vlastní jádro sporu a hlavní téma diskuse.

V prvé řadě se jedná o otázku po potřebě filosofie pro vznikající českou kulturu, což otevírá další prostor pro filosofickou diskusi nejenom o filosofii jako takové, ale především o jejím smyslu a povaze vůbec. Mimo to sám spor o českou, tedy „národní“ filosofii vyústil nakonec v samostatnou diskusi o vymezení pojmu národa a toho, co za národní považovat lze, a co nikoli. Ústřední otázka po přesnějším vymezení filosofie byla v 50. letech 19. století více než žádoucí, neboť ve vzdělané společnosti byla filosofie chápána především jako součást širšího pojmu literatury.¹ Český národ, tradičně závislý na německé kultuře, totiž byl nejenom bez vlastní filosofické tradice, ale především bez kulturní soběstačnosti. Diskuse, nebo snad dokonce spor o německou filosofii v Čechách tak byl zcela nevyhnutelným střetem mezi nastupující českou liberální intelektuální vrstvou, jíž jsou německé duchovní zdroje doslova trnem v oku, a těmi, kdo jsou německé filosofii za její inspirační zdroje pokorně vděční. A přesně z takové polemiky vyvěrají prvotní otázky a zamyšlení nad filosofií a zejména její úlohou v životě našeho národa.

Spor o filosofii v českých zemích představím v několika rovinách, které reflektují sled jednotlivých otázek a témat, jež spoluutvářely směr a ráz této polemiky. Nejprve se budu věnovat problematice filologického kritéria ve smyslu vztahu filosofie a českého jazyka, od níž se odvíjí samotná metafí-

1 BAYEROVÁ, M. Dílo a osobnost..., s. 7.

losofická otázka po potřebě české filosofie vůbec, která se v závěru rozvinula do otázky vztahu filosofie a vlastenectví. Na základě výše uvedeného popíší v příspěvku tyto roviny sporu a následně nastíním, v jakých momentech se tyto roviny prolínají.

Počátky polemiky „Je-li potřebí filosofie literatury české?“

Úvodem je nutno podotknout, že vlastní otázka o potřebnosti či nepotřebnosti filosofie pro naši kulturu se v počátcích sporu omezuje zejména na problematiku vztahu filosofie a jazyka. S tímto pojetím počátečního stadia české filosofie, které M. Bayerová označuje jako *filologické*,² je spojován brněnský filosof František Matouš Klácel (1808–1882). Ve snaze vystavět úplný filosofický systém, který by konkuroval systémům německého idealismu, vydává v roce 1843 *Počátky vědecké mluvnictví českého*, v nichž po vzoru Hegelova učení ukazuje, jak český národní duch, který je druhem ducha obecného, směřuje od citu k rozumu, a tím utváří českou řeč, „neboť jazyk jest tělnost čili viditelnost ducha národního, bez řeči nikde není ducha“.³ V úvodním slovu se Klácel věnuje také otázce *pravé cesty vědecké* a mimo to také tomu, co je podle něj takzvaná *poznalost*. Současně s těmito epistemologickými otázkami však tuto filosofickou problematiku nutně prostupuje problematika filologická, a tak lze v Klácelově díle vysledovat prvotní pokusy o vytvoření svébytné filosofické terminologie, protože „musíme mítí dříve své školy, by vědoucnost co obsah do našich forem se lila; pak čekejme budoucnost!“.⁴ V důsledku poměrně rozpačitých, až kritických ohlasů na své dílo byl však jako stoupenec Hegelův zbaven profesury, a dokonce ani vlastenecké kruhy nepřijaly jeho dílo zcela vše, slovy Heleny Lorenzové: „Počátky byly pociťovány jako útok na Jungmannovo letité lingvistické úsilí.“⁵ Sám Jungmann v reakci na Klácelův spis prosí svého letitého přítele Antonína Marka⁶ o urychlené vydání dalšího filosofického díla, které to Klácelovo překonalo. V důsledku této živé

2 *Tamtéž*.

3 KLÁCEL, F. M. *Počátky vědecké...*, s. 5.

4 *Tamtéž*, s. 123.

5 LORENZOVÁ, H. *Sen o české filosofii...*, s. 37.

6 A. Marek na Jungmannovu výzvu vydal již v roce 1820 dílo *Logika neboli Umnice* právě za účelem vypracování jazykové terminologie pro rozvinutí nejenom vlastní filosofické tra-

debaty si o rok později od vydání Klácelových *Počátků* položil J. Fidrmuc otázku v diskusi doposud neformulovanou, a to: „Je-li potřeba filosofie literatury české?“

Fidrmucův článek reaguje na dobovou tendenci upozadovat, či dokonce přehlížet pozici a úlohu filosofie v kultuře našeho národa. J. Fidrmuc označuje filosofii stejně tak jako matematiku za vědy *umné*, které

názory pojaté spojující a pořádající zásobu jich hojnau požadují, která dříve vědami názornými podávána bývá; protož nejpřednější základ každého vzdělání jsau vědy názorné,⁷

díky nimž se člověku i národu dostává „krásného celku pravého vzdělání“.⁸ Jedním dechem však ale vyzdvihuje významnost filologického problému, že totiž

každá věda [...] cestu sobě mluwau raziti musí a názwy pojmů ustanowiti, jimiž buďto staré w užíwání bywší potvrzuje, aneb lepších místo nich uwádí. Názwy filosofické rázné a důsledné jsau jazyku každému nejpotřebnější, an w každém pojednání vědeckém i w obyčejném sdílení myšlenek jich nedostatek neb nepřiměřenost welice wadí a srozumění překází, anebo jestli z ciziny wzaté jsau, mluwu kalí a odnárodňuje.⁹

Na základě toho shrnuje na několika dalších stránkách své podnětné připomínky a návrhy k ustanovení vhodné filosofické terminologie, především pak ekvivalentů k termínům německého jazyka. Fidrmucův článek v *ČČM* je tak spíše definitivním vymezením a pojmenováním problematiky vztahu filosofie a jazyka než souhrnem argumentů hovořících pro či proti potřebě filosofie.

Vůči Fidrmucem nastolené otázce, zda je v naší kultuře filosofie a filosofická terminologie třeba, či nikoli, se poměrně ostře vymezil článkem „Časopis Českého museum“ K. H. Borovský, v němž chtěl především ukázat,

---

dice, ale vědy vůbec. Z velké části šlo však pouze o překlady z německého jazyka do jazyka českého. Viz BAYEROVÁ, M. Dílo a osobnost..., s. 8.

7 FIDRMUC, J. Je-li potřeba filosofie..., s. 238.

8 *Tamtéž*.

9 *Tamtéž*, s. 242.

jak smutné následky mívá mluvení o filosofickém stanovisku, o hlubokých názorech a podobné lehkomyšlné řeči.¹⁰

Havlíček tak v *České wěle* otevřeně formuluje své výchozí stanovisko o zdravém rozumu, který doslova nazývá „dobrým darem Božím“, pomocí něhož by se „proti filosofům postavil“. Téhož roku, kdy J. Fidrmuc vydal zamyšlení nad potřebou filosofie v české literatuře, sepisuje K. F. Hyna na Jungmannův podnět filosofický pokus o srozumitelný výklad činností duše – *Dušesloví zkušebně*, jehož druhotným cílem bylo posílit český filosofický jazykový aparát. Samotné Hynovo dílo se však u filosoficky vzdělaných současníků s úspěchem příliš nesetkalo, o čemž svědčí zejména Čuprovy kritické připomínky v *ČČM*, ve kterých hodnotí *Dušesloví* z hlediska původnosti jako eklekticky nesourodé překlady Lichtenfelsovy a Herbartovy filosofie.¹¹ Hned úvodem recenze konstatuje, že „co do ráznosti spisu jest se nám potkati s velikým pomícháním pomyslů filosofických“.¹² Obdobně kriticky přistupoval Čupr k obrozenecké potřebě českého pojmového inventáře: „Také se filosofie nehodí, aby jiným vědám, jako třeba filologii, podružila.“¹³

Jednoznačné stanovisko pak na Fidrmucovu otázku podává novinář Jakub Malý, který v *ČČM* publikoval „Stručný přehled literatury české posledních dwau let“. O Hynově *Dušesloví*, Markových *Základech filosofie* a nových vědeckých publikacích je v přehledu pojednáno pouze tolik, že

o nich slow šířit nebudeme, toliko něco o filosofii wůbec wzhledem na Slowanstwo, jmenowitě pak na nás Čechy, podotkneme.¹⁴

Veškerý další prostor pak věnuje Malý argumentům proti „wyhledávání k německým slowům podobných slowanských“.¹⁵ Buditelský požadavek jazykové nezávislosti na německojazyčné filosofické tradici demonstruje pomocí německého *Verstand* x *Vernunft* a českého *mnohowýznamowého slova: mysl*. Bez přísného ustanovení pojmů není ani pro Malého filosofie možná, proto je

10 HAVLÍČEK, K. Časopis Českého museum..., s. 319.

11 BAYEROVÁ, M. Dílo a osobnost..., s. 8.

12 ČUPR, F. Úwaha..., s. 657.

13 ČUPR, F. Počátkové filosofowání řeckého..., s. 23.

14 MALÝ, J. Stručný přehled..., s. 642.

15 *Tamtěž*, s. 643.

pro něj bezpodmínečně nutná „původní, národní filosofie, kterouž bohdá swým časem také mítí budeme“.¹⁶ V duchu národního cítění však pojednání uzavírá následujícími slovy:

Že nemáme posud vlastní filosofie, to jen tolik dokazuje, že se toho posud potřeba neukazovala; jak mile se čeho potřeba ukáže, zjewí se i wěc, i můžeme býti ubezpečeni, že i náš národ bude mítí swým časem vlastní filosofii a bohdá praktičtější, než kterákoliw.¹⁷

Otázka potřeb české filosofie z filosofického hlediska

K zásadnímu obratu v polemice došlo publikací článku Václava Nebeského „Několik slow o filosofii“.¹⁸ Význam jeho příspěvku tkví především v jeho jednoznačném jazyce a zejména pak také v autorově povědomí o filosofickém dění v Německu. Vlastní problematiku filologického hlediska Nebeský hluboce překračuje právě kritickým rozbořem hegelianismu a herbartismu, o jejichž syntézu se v druhém plánu pokouší. V první řadě se však vyslovuje k otázce vlastních potřeb filosofie české, a tím je právě jeho úvaha pro budoucí směřování sporu o významu německé filosofické literatury natolik cenná.

Nebeského článek reaguje na poznámky J. Fidrmuce z roku 1844, nicméně již v úvodu kritickým slovem posuzuje, že

celá otázka jeho o potřebnosti filosofie by snad dostala jinau podobu, kdyby se na skutečnost našich poměrů a snad i na nýnější staw této wědy ohled bral.¹⁹

Nebeský podal střízlivou a věcnou studii současného období německé filosofie, která je pro něj nepopíratelně cenná, „jelikož filosofie zde w posledním čase nejwíce pěstowána byla“,²⁰ navzdory tomu je zároveň přesvědčen, že

16 *Tamtěž.*

17 MALÝ, J. Stručný přehled..., s. 643.

18 NEBESKÝ, V. Několik slov o filosofii...

19 *Tamtěž*, s. 235.

20 *Tamtěž*, s. 240.

i w Německu, w zaslíbené zemi vědy filosofické, prchla skvělá její doba, nastal čas rozpadnutí a rozptylování, jelikož tvořivá síla utuchla.²¹

Více než na vlastní filosofické vzdělání slovanského národa klade Nebeský důraz na základní vzdělání lidu v národních školách, „abychom se žiwota bezprostředního uchopili“.²² Takové vzdělání je pro Nebeského v kontextu obrody národa cennější, neboť je třeba se v zájmu doby orientovat spíše na praktické otázky než na filosofii a její jazykovou emancipaci. Ovlivněn Hegelem ale dodává, že „w lidském duchu jest neodolatelné dohánění k filosofii“. Nebeský je zároveň přesvědčen, že historický vývoj našeho národa nás nutně k filosofii dovede, ba dokonce že český národ již po drobných krůčcích do vědního procesu vešel, poněvadž „jestli se zroditi chce, neptá se, zdali by kdo filosofowati chtěl, jelikož se to státi musí nutností“.²³

Filosofie zdravého rozumu proti školské německé filosofii

Otázka vztahu filosofie a vlastenectví

Veškerá debata o jazykové nedostatečnosti pro pěstování filosofie a o potřebě filosofie vůbec přivedla Františka Čupra společně s K. H. Borovským k otevření otázky vztahu filosofie a vlastenectví. Ačkoli se v průběhu sporu názorově odcizili, a v samotné vrcholné fázi polemiky dokonce zastávali opoziční stanoviska, uveřejnil Čupr v Havlíčkově *Wčele* roku 1846 „Článek o vlastenectví“,²⁴ ve kterém se primárně zabývá otázkou, do jaké míry si náš národ uvědomuje sám sebe a jaký je jeho poměr k národům ostatním. Čupr v příspěvku dospívá ke třem stupňům, které v kontextu národního uvědomění hodnotí jako klíčové. Prvotní stupeň definuje Čupr takto:

Počátek žiwota národu Českého dlužno hledati již tam, kam prwní zpomínky historické sahají.²⁵

21 *Tamtěž.*

22 *Tamtěž*, s. 243.

23 NEBESKÝ, V. Několik slov o filosofii..., s. 243.

24 ČUPR, F. Článek o vlastenectví...

25 *Tamtěž*, s. 283.

Hned v následujícím odstavci vymezuje druhý stupeň jako „uwědomění života národního, kde vyniká pomysl my“,²⁶ třetím stupněm je pak „účastenství na všelikém duševném i tělesném pohybu“,²⁷ jež nazývá *patriotismem*. V související otázce hranic a mezi vlastenectví je Čupr podobně jako Havlíček velice opatrný a strážlivý, neboť má za to, že „posvátného jména vlastenec se u nás nadužívá“.²⁸ Tomáš Hermann²⁹ dokonce uvádí, že právě tento velký odpor vůči plochému vlastenectví byl zásadním spojovacím článkem ve vzájemné spolupráci Čupra a K. H. Borovského. Vlastenecko-obrozenecké chápání filosofie ve smyslu „lidové moudrosti“,³⁰ které v té době představovali zejména F. L. Čelakovský (1799–1852) a Karel Sabina (1813–1877), podnítilo Havlíčka a spolu s ním i Čupra věnovat se tématu filosofie a vlastenectví prakticky, a proto Čupr vydává další článek, nazvaný „Počátkové filosofování řeckého“. Přestože předmětem byla zejména antická filosofická tradice, tato Čuprova studie nesporně ovlivnila směřování dobového sporu o filosofii, a Havlíčkovi se dokonce stala pádným důvodem k ukončení přátelství. Čuprova studie nepřímou navazuje na Fidrmucovu otázku z roku 1844: zda je pro tak malý národ filosofie něčím přínosná a zda je v širším smyslu vůbec potřebná. Čupr jasně odpovídá, že ti,

kdo se tak táží, nepochopili, že poznání prawdy a její nejdůstojnější částky, totiž krásy, též cenu nepodmíněnou do sebe má.³¹

Čuprův článek pomocí paralely s řeckou filosofií jednoznačně vyslovuje požadavek samostatnosti české filosofie a nastiňuje linii od Sókrata po Herbarta, poněvadž

až konečně Herbartovi bylo dáno, aby nit Platonem podloženou opět zvedl a četnost bytostí své soustavě osvojil.³²

26 *Tamtéž*, s. 284.

27 *Tamtéž*.

28 *Tamtéž*.

29 HERMANN, T. Proměny sporu o svobodu české filosofie..., s. 52.

30 *Tamtéž*.

31 ČUPR, F. Počátkové filosofování řeckého..., s. 23.

32 *Tamtéž*, s. 29.

Podle Ferdinanda Pelikána představovaly Čuprovy sympatie k herbartismu spíše než programovou orientaci na německé myšlení účinnou metodu, jak dát vznikající národní filosofii rámec a směr a zejména terminologickou výbavu. Potvrzují to i vlastní Čuprova slova:

A jelikož každý národ swau vlast má a swůj život wywinuje; tak i swůj způsob přemýšlení, a když dospěl, co kwět tohoto swau filosofii mítí musí.³³

Herbartova filosofie mu představovala především a hlavně efektivní způsob kterak dohnat absentující roky filosofického myšlení našeho národa. Tento krok znamenal oficiální vypořádání s filologickým hlediskem a vystupňování sporu o národní filosofii, která by se sice nedostala za pomyslnou hranici dosavadních filosofických výsledků, nicméně by je přinejmenším rozpracovala ve svém národním jazyce.

Znamenalo to naučit české myšlení klást a řešit filosofické problémy na té nejvyšší úrovni a k tomuto účelu také vypracovat v mateřštině i náležitou filosofickou terminologii. Naučit filosofii mluvit česky a češtinu vyjadřovat se filosoficky. K tomu bylo zapotřebí vyjít od nějaké zralé filosofie, logicky dobře utříděné, s jasně vymezenými pojmy.³⁴

V této souvislosti tak nelze hovořit o prvoplánové náklonnosti k německé filosofii, která by měla filosofii českou zastínit.

Čuprova literární činnost byla posuzována převážně kladně, nikoli však jeho kolegou K. H. Borovským, jemuž se naopak Čuprovo stanovisko protivilo natolik, že uveřejnil vůči Čuprovi a německé školské filosofii hned několik invektiv.³⁵ Veliký rozruch vzbudila Čuprova poněkud násilná analogie mezi Herbartem a Tomášem ze Štítného,³⁶ což Havlíček opatřil vůči Čuprovi ironickou výtkou, že je „zavlečen v poutech herbartství“.³⁷ Sám Havlíček nebyl ani tak filosofem jako spíše literátem, nicméně ve filosofických kruzích se pohyboval, a filosofii dokonce na pražské univerzitě studoval. Mezi jeho učitele

33 *Tamtéž*, s. 35.

34 TRETERA, I. J. F. *Herbart a jeho stoupenci...*, s. 236.

35 Havlíčkovy výpady vycházely především v *České škole*.

36 ČUPR, F. *Tómy Štítného význam ve filosofii...*, s. 249–276.

37 Srov. TRETERA, I. J. F. *Herbart a jeho stoupenci...*, s. 153.

se řadil již vzpomínaný herbartovec F. Exner. Havlíček však po seznámení s B. Bolzanem propadl jeho učení a v duchu filosofie zdravého rozumu, jak bolzanovství Havlíček poněkud povrchně interpretoval, brojil proti herbartismu a „německé moudrosti“, proti které stavěl „český zdravý rozum“.

Co zdravý rozum každého rozumného člověka nechápe, toť nezasluhuje posvátného jména filo-sofie, a jinak nazváno býtí nezasluhuje než pletení, zatemňování lidského rozumu.³⁸

Tento Havlíčkův postoj byl F. Čuprem ve sborníku posléze označen jako filosofie utilitní³⁹ ve smyslu postoje, který chce filosofii zakládat na srozumitelnosti a především ji podřizovat ve prospěch vlasteneckých zájmů. Podle I. Tretery tak ve sporu o filosofii

stála proti sobě z Bolzana vycházející filosofie jako utilitní, tj. filosofie tíhnoucí k obecné prospěšnosti a praktičnosti proti herbartismu jako filosofii ne-utilitní, tj. – podle Havlíčka – praktickému jednání a konkrétním životním potřebám vzdálené.⁴⁰

Gablerův článek a kritika A. Smetany

K. H. Borovský se posléze připojuje k novináři a pedagogovi Vilému Gablerovi (1821–1897), se kterým také později spoluredigoval *Národní noviny*.⁴¹ V otázce českého filosofického myšlení s Havlíčkovou pomocí a v duchu „zdravého rozumu“ sepsal a roku 1847 uveřejnil polemický článek „Etwas über die Philosophie“, namířený vůči Herbartově filosofii. Gablerův článek je však po obsahové stránce co do filosofického povědomí poměrně slabý,⁴² a přestože Gablerovi nelze parciální filosofické znalosti zcela upřít, vyznely jeho snahy o vyvrácení školské německé filosofie u zastánců vědeckého pojetí filosofie poněkud do ztracena. Mezi přední představitele

38 *Tamtéž*.

39 *Tamtéž*.

40 *Tamtéž*, s. 153–154.

41 BAYEROVÁ, M. Dílo a osobnost..., s. 12.

42 *Tamtéž*.

takového kruhu patřil Augustin Smetana, který v reakci na Gablerovu rozbušku vydává v německy psaném časopisu *Ost und West* obdobně radikální až jízlivou odpověď „Jak někteří čeští literáti chápou německou filosofii“,⁴³ ve které vystupuje Gablerova úvaha jako „dílo zkázy“. ⁴⁴ Smetana rozhořčen Gablerovou povrchností a nevzdělaností článek i autora samého odsoudil s poznámkou, že „p. G. nepochopil ani populární excerpta z Herbart“. ⁴⁵ Smetanův článek je přímou obhajobou Herbartova systému, nikoli však kvůli systému jako takovému, ale především kvůli filosofii vůbec, jejíž samostatnost a vědeckost Smetana hájí. Nutno také podotknout, že ve Smetanových očích je ona dobově vulgarizovaná otázka o užitečnosti filosofie stejně tak zbytečná a zapuzeníhodná, jako vulgární tón našich obrozenců vůči čemukoli, co je cizí.

V tom napodobují tito Češi Němce. Je k hanbě celého národa i jednotlivce, vidí-
me-li vlastní přednosti v tom, že po cizích šlapeme.⁴⁶

Záměrem Viléma Gablera bylo především uchránit česky psanou literaturu od „einer gewissen deutschen gewordenen Ansicht“ („jistého německého náhledu“) takzvaných „Philosöpchen“⁴⁷ („filosůfků“) a zároveň poukázat na pomyslná slabá místa v Herbartově systému. Jeho filosofický aparát se však se Smetanovým mohl jen těžko srovnávat a sám Smetana se poněkud kousavě o jeho filosofických poznacích vyjádřil, že „se jim stejně naučil u Herbart“. ⁴⁸ Gablerův článek systematicky představuje hned několik námitek vůči Herbartovu systému, s nimiž se Smetana ve své odpovědi vypořádává: nevyjasněnost poměru filosofie k ostatním vědám, kritické zhodnocení Herbartových reálů či námitka, že u Herbartovy chybí věda o ničem, kterou Smetana opatřil uštěpačnou poznámkou, že takový vtíp snad „není dost vtípný“. ⁴⁹

43 M. Bayerová v předmluvě k sebraným Smetanovým spisům ukazuje, že samotný název Smetanova příspěvku dokonale ilustruje dobovou tendenci vnímat filosofii jako součást literatury. *Tamtéž*, s. 7.

44 SMETANA, A. *Sebrané spisy I...*, s. 85.

45 *Tamtéž*, s. 89.

46 *Tamtéž*.

47 Gabler tímto souhrnným pojmenováním označuje Němce.

48 SMETANA, A. *Sebrané spisy I...*, s. 90.

49 *Tamtéž*, s. 97.

Tuto Smetanovu apologetiku však nelze bezpečně chápat jako jednoznačnou příslušnost k herbartismu, neboť sám prohlašuje: „[...] nejsem herbartovec ani hegelján.“⁵⁰ Přesto jsou oba tyto filosofické směry v jeho programu a zejména pak v jeho pojetí pojmu „národní“ zásadní. Smetana vnímá Herbartovu filosofii jako nutný protipól Hegelova idealismu ve smyslu zkušenostního prvku, jehož je třeba k vytvoření pravé filosofie, kterou pro něj představuje syntéza Hegela a Herberta.⁵¹ Souhlasně s Hegelem pak spatřuje Smetana nezbytnost porozumění dějinám filosofie, protože ty, v duchu idealismu, rozhodují o vývoji vůbec. Soudobé německé filosofie je proto nejenom třeba, ba dokonce je nutné se s ní konfrontovat, chceme-li zbudovat vlastní filosofický systém. Smetana tak překračuje původní jazykový princip, zamítá otázku národní filosofie ve vztahu k terminologii a překladům. Namísto toho prosazuje přesná bádání s cílem dosáhnout pravdy bez ohledu na národní zájmy, jimž chtěl Gabler společně s Havlíčkem filosofii podřídit. „Pravdy filosofické pro domácí aneb soukromé potřeby se nehodí.“⁵²

Gablerovy úvahy v polemice filosofů s nefilosofy podpořil z pozice „unversaurte in der Schulknaben-Weisheit“⁵³ („nezakrnělé ve školácké moudrosti“) svými glosami také Havlíček. První uveřejněný článek vyšel v *České wčele* ještě téhož roku, ve kterém propukla časopisecká roztržka mezi Gablerem a Smetanou. Havlíček vytýká Smetanovi jeho „unwürdige Art“⁵⁴ („nedůstojné způsoby“), nicméně sám nevybíravými slovy na adresu školské filosofie nešetří. Tito školští filosofové podle něj sice ustavičně vykládají o vzniku světa, ale vůbec nerozumějí tomu, co by mohlo být člověku k nějakému užitku. Takoví „papíroví mudrcové“ se nacházejí zvláště v Německu.⁵⁵ V návaznosti na domnělou škodlivost německé filosofie doporučuje navíc užitečnější výzkum

50 *Tamtéž*, s. 96.

51 BAYEROVÁ, M. Dílo a osobnost..., s. 14.

52 SMETANA, A. *Sebrané spisy I...*, s. 344.

53 BOROVSKÝ, Havel. *Schulknaben-Philosophie...*, s. 71.

54 *Tamtéž*, s. 72.

55 *Tamtéž*, s. 71. Srov.: „Die Schulknaben-Philosophen aber, welche alle übrigen schlechthin verständigen Menschen über alle Massen verachten, legen uns beständig auseinander, wie diese Welt entstand, wie sie entsehen musste, und verstehen überhaupt alles vortrefflich, blos das nicht, was den Menschen wahrhaft zu irgend einem Nutzen dienen könnte. Solche besonders in Deutschland sehr zahlreichen papieren Weisen haben sich unter einander eine besondere, den übrigen Menschen unverständliche scholastische Sprache gebildet.“

jiných národů.⁵⁶ Závěrem svého vystoupení si neodpustil poukázat na fakt, že Smetanův článek byl psán v německém jazyce a určen nikoli pro obecenstvo české, nýbrž německé. V následujícím článku nazvaném „Widerlich, aber gesund“⁵⁷ se pustil naopak do kritiky Jana Rudolfa Glasera (1801–1868), vydavatele časopisu *Ost und West*, který Havlíček označil jako „ein Winkelunterhaltungsblatt“⁵⁸ („pokleslé čtivo“). Havlíček poměrně trefně poukazuje také na fakt, že ze strany deníku *Ost und West* došlo k poměrně netaktnímu kroku, a to k razantnímu odmítnutí tentokrát již německy psané Gablerovy odpovědi na Smetanův článek. Vilém Gabler proto vydává záhy svou „Erwiderung auf Herrn Dr. Smetana's Aufsatz“ zvláště a F. Čupr ji posléze rovněž zakomponoval do svého sborníku.

Čuprova kritika národního utilismu

Čuprovo finální stanovisko k vlastní polemice shrnuje ve sborníku⁵⁹ jeho „Vorrede“. Cílem však nebylo pouze předestřít své hledisko, jako zásadnější se pro Čupra jeví úkol držet prst na tepu doby, a zároveň tak získat hodnotnější a silnější stanovisko pro nadcházející polemiky.⁶⁰ Čuprův motiv k sesbírání a vydání polemických příspěvků je patrný z jeho dalších slov, jimiž celou problematiku uvádí. Nejenom že sborníkem zaznamenané okamžiky a úvahy jsou cenné pro hodnocení našeho dosavadního národnostního rozmachu, ale především věrně vyjadřují v té době tolik zastoupené utilistické tendence, které vnitřně souvisejí s jeho materialistickými a případně destruktivními tendencemi současného národního vývoje.⁶¹ Obdobně destruktivní tendenci představuje pro Čupra skepticismus, k němuž souhlasně s Herbartem dodává: že každý schopný začátečník ve filosofii je skeptik a naopak každý skeptik je začátečník

56 *Tamtéž.*

57 Článek původně vyšel v roce 1847 v časopisu *Česká včela* 14(43).

58 BOROVSÝ, H. *Widerlich, aber gesund...*, s. 106.

59 Samotný podtitul sborníku „*Ein Beitrag zur Geschichte der Utilistischen Tendenzen der Jetztzeit*“ je co do jeho osobních preferencí poměrně všeřikající.

60 ČUPR, F. *Vorrede...*, s. III. Srov.: „[...] den Nerv unseres Zeitgeistes zu berühren und zugleich einen höheren Standpunkt für die nachfolgende Polemik zu gewinnen.“

61 *Tamtéž.*

a že by neměl začátečníkem, a tedy ani skeptikem zůstat.⁶² Čupr v souvislosti se skeptiky odmítá především jejich rigidní myšlení, které označuje jako „geistige Gymnastik“,⁶³ („duchovní gymnastiku“) a zdůrazňuje, že skeptikové v dějinách filosofie figurovali spíše jako přechod k novým samostatným filosofickým koncepcím. Vedle utilismu a skepticizmu, vůči nimž se Čupr vymezuje, nesmíme opomenout synkretismus, který pro něj doposud vydaná filosofická díla – Hýnovy *Dušesloví* a Markova *Logika* – představovala. Čupr se proto v souvislosti s podporou Herbartova myšlení snažil především o to, aby odstranil nedůslednosti eklekticismu a synkretismu,⁶⁴ jak vysvětluje také v dopise adresovaném A. Smetanovi.

Nasadě je pojednat o Čuprově interpretaci samotného utilismu. V přístupu k této dobové tendenci vychází Čupr čistě z jazykového výrazu, tedy úsilí o užitečnost.⁶⁵ Více prostoru proto věnuje distinkci utilismu od realismu, který vnímá jako pedagogickou protiváhu k humanismu. Spojitost mezi utilismem a realismem je podle Čupra následující:

Pod utilismem tudíž chápu radikální realismus, jehož účelem není všeobecná užitečnost, nýbrž materiální užitek či pouhá užitečnost.⁶⁶

Na dalším místě označuje proto utilismus jako „ein potenzirter Realismus“ („znásobený realismus“). Za obtížnější však Čupr považuje vymezení vztahu utilismu k idealismu, který definuje vzápětí. Idealismus v tomto kontextu nepředstavuje pro Čupra idealismus metafyzický ani pedagogický ve smyslu humanistického obratu k samostatné duševní činnosti studentů, nýbrž tři základní potence, které nachází u Herbarta a které tvoří ideál duchovního života takzvaného „vyššího člověka“ (höher Mensch). Tyto základní potence, umění, filosofii a náboženství, je nutno postavit proti národnímu utilismu,

62 *Tamtéž*, s. VI. Srov.: „Dass jeder tüchtige Anfänger in der Philosophie Skeptiker und umgekehrt jeder Skeptiker, als solcher, ein Anfänger ist, und dass man nicht Anfänger, also auch nicht Skeptiker bleiben solle.“

63 *Tamtéž*, s. V.

64 ČUPR, F. Schreiben an Herrn..., s. 78.

65 ČUPR, F. Vorrede..., s. XIX.

66 *Tamtéž*, s. 19. Srov.: „Ich begreife demgemäss unter dem Utilismus den radicalen Realismus, der sich nicht das Nützliche im Allgemeinen, sondern das materiell Nützliche oder das blos Nützliche zum Zwecke setzt.“

který je pro Čupra „eine psychische Nothwendigkeit“ („psychická nutnost“), a tím dosáhnout jakési životní harmonie a duševního souladu.

Čuprovo stanovisko je nepochybně anti-utilitní, dle F. Pelikána dokonce „individualistické“, a sice v tom smyslu, že pro Čupra je podstatou filosofie „nikoli národ“, nýbrž „abstraktní lidstvo romantiků“,⁶⁷ jakési „Naturpflanzen“ („přírodní rostliny, výpěstky“), jak píše Čupr, a vzápětí rozvádí tuto myšlenku dál:

Filosofie není národním majetkem v tom smyslu, že by se na ní musel bezprostředně podílet každý jednotlivý laik. Filosofie se objevuje vždy jen u jednotlivých géníů a talentů, jichž je tak málo.⁶⁸

Čuprovo stanovisko je v tomto ohledu v zásadě ve shodě se stanoviskem Smetanovým, pro kterého je studium a porozumění německé filosofii jedinou možností, jak jí čelit. Čupr zároveň ale otevřeně přidává požadavek, aby chom mysleli a filosofovali samostatně, svébytně, národně.⁶⁹ Mateřský jazyk je pro něj totiž jednoznačným a nutným výrazem myšlení. Na druhé straně je však i v tomto ohledu poněkud opatrný a proti Havlíčkovu zdravému rozumu namítá, že i ten může vést k nevědomosti. V Čuprově pojetí tak Havlíček společně s Gablerem sklouzávají k „lächerliche Arroganz“ („posměšné aroganci“).

Tomáš Hermann⁷⁰ Čuprovy požadavky na vlastní řešení otázky národní filosofie porovnává s požadavky Augustina Smetany a hodnotí je jako podstatně méně náročné. Čuprovým záměrem bylo především nalézt neochvějný základ, který by poskytl vhodnou systematickou průpravu i terminologii, z níž by mohla národní filosofie povstat. Takovou filosofií mu byla filosofie Herbartova. Čupr shledával svůj cíl ve vytvoření přísné vědecké filosofie, kdežto Smetanovým cílem bylo za předpokladu spojení svobody a lidskosti vytvořit systém nový. Shodně však oba tito myslitelé, jež se tak často objevují

67 PELIKÁN, F. *Boj za svobodu české filosofie...*, s. 27.

68 ČUPR, F. *Vorrede...*, s. X. Srov.: „Die Philosophie nicht in dem Sinn ein Nationaleigenthum ist, als ob jeder einzelne Laie an ihr einem unmittelbaren Antheil nehmen müsste. Die Philosophie offenbart sich stets nur an einzelnen Genie und Talenten, welche sich so selten vorfinden.“

69 *Tamtéž*, s. IX. Srov.: „[...] dass wir selbständig, eigenthümlich, nationell denken und philosophiren.“

70 HERMANN, T. *Proměny sporu o svobodu české filosofie...*, s. 58.

na jedné straně barikády sporu, považovali německou spekulativní filosofii za nezastupitelnou a hodnotnou.

Dozvuky sporu – Čuprova polemika s K. B. Štorchem

Významným způsobem vstoupil do polemiky o orientaci národní filosofie hegelján Karel Boleslav Štorch (1812–1868). František Čupr, se kterým vešel Štorch do ostré diskuse, doplnil i tuto polemiku do závěrečných příloh souhrnného sborníku. V roce 1847 publikoval Štorch kritickou glosu „Hlas o německé literatuře“, kde o proběhnuvší diskusi metaforicky píše následující: Před nedávnem jsme tu měli zvláštní, byť nepřilíš radostný válečný divadelní kus, v němž se jedná o německou literaturu, zprvu vlastně o její filosofickou část, a který dávali dvojazyčně, naštěstí však bez tlumočníka.⁷¹ Současně je i toho názoru, že filosofické půtky o německou filosofii dosáhly svého vrcholu a nastal čas znovu a klidně promyslet a nahlédnout, oč se hlavně jedná.⁷² Autorův komentář k německy psané literatuře a vybraným dramatikům, zvláště G. E. Lessingovi hovoří jednoznačně v jejich prospěch. Postonávání německého písemnictví, které skepticky konstatuje, dává však především do souvislosti s německou filosofií, kterou dokonce označuje jako nedostatečnou. Bylo by však chybou se domnívat, poznamenává dále Štorch, že onou závadou je snad německá filosofie sama, či dokonce přímo školská filosofie, jak proklamovali Havlíček s Gablerem. Štorch jde v tomto směru daleko hlouběji a za původce označuje samotný charakter německého národa.⁷³

Ve srovnání s ostatními uveřejněnými příspěvky nebyl Štorchův článek zdaleka tak vyhrocený. Navzdory tomu se Štorchovi dostalo kritické odezvy ze strany Františka Čupra, podle něhož je příměr k válčení nejenom přehnaný, ale navíc také upozorňuje, že bez odporu není životního ruchu, není pokroku.⁷⁴ Vlastní Čuprovy postupy v polemickém článku představují nejprve souhrnné resumé jeho vztahu k německé literatuře a filosofii vůbec. Poukazuje ve spojitosti se Štorchovými slovy v prvé řadě také na fakt, že on sám nevede válku za německou filosofii, nýbrž jen za způsob, jakým byla

71 ŠTORCH, K. Eine Stimme in Betreff der deutschen Literatur..., s. 163.

72 *Tamtéž.*

73 *Tamtéž.*

74 ČUPR, F. Ein Echo in Betreff..., s. 170.

vedena,⁷⁵ a to zejména také s ohledem na skutečnost, že Čupr je jednoznačně pro samostatnost národní filosofie, a sice v tom smyslu, že česká literatura by měla být především čistým odrazem českého citění, myšlení a úsilí.⁷⁶ V tomto kontextu dává Čupr do souvislosti národní literaturu s *vlastenectvím*, neboť pro něho samotného představuje právě gramotnost nejčistější formu našeho národního citění. Před Čuprem se tak zároveň otevírá otázka, jak této *literární přesnosti* dosáhnout, pojednává proto ve svém psaní i o těchto způsobech. Čupr navrhuje tři následující postupy, kterými se podle něj může národní literatura s cizojazyčnou vypořádat: ohled na literaturu cizozemskou lze brát pouze s přihlédnutím k tomu, jak dalece je to pro našeho národního ducha únosné.⁷⁷ O něco přínosnější shledává Čupr zaobírat se v literatuře pouze cizími vlivy přirozeně prospěšnými naší literatuře. Připomíná však, že k tomu je potřeba specifické duševní činnosti, která by toto úsilí posoudila, aby nenutila cizí kabát tomu, co se v něm nemůže pohybovat.⁷⁸ Se Štorchem se však zásadně shoduje, že největším přínosem je polemika proti cizonárodní literatuře.

Vzápětí Čupr obhajuje také své výpady vůči Vilému Gablerovi, jehož vystoupení bylo „ohne Begründung“⁷⁹ („bezduvodné“), a zejména pak vlastní otázku, zda naše česká přirozenost tíhne k samostatné filosofii, nebo ne.⁸⁰ Přes veškeré invektivy vůči Štorchovi končí Čupr svoje pojednání v dobré víře: „jakmile vše utichne, podáme si ruce.“⁸¹

Štorchova odpověď v *Květech* byla o poznání stručnější, avšak dobře mířená. Jeho postoj k polemice byl poměrně jasný a dle jeho slov nebylo třeba Gablera propírat v německy psaném časopise, ba dokonce je toho mínění, že pokud jednou spor vznikl u nás, měl by se také doma vyřídit. Vytýká filosofům, že jsou jim drahé doslova pouze dvě věci, a to: filosofie a oni samotní, respektive nejprve oni samotní a pak ona filosofie, která jim navíc slouží jako prostředek

75 *Tamtéž*, s. 166. Srov.: „[...] sondern nur in Betreff der Art geführt geworden ist.“

76 *Tamtéž*. Srov.: „Die čechische Literatur soll also der reine d. i. Natürliche Abglanz des čechischen Fühlens, Denkens und Streben sein.“

77 *Tamtéž*.

78 *Tamtéž*, s. 167.

79 *Tamtéž*, s. 168.

80 *Tamtéž*, s. 169. Srov.: „[...] ob unsere böhmische Natur uns zu einer selbständigen Philosophie zieht oder nicht?“

81 *Tamtéž*, s. 170.

k vyjádření svého poníženého ega.⁸² Namísto toho radí všem filosofům, pro které je důležité, aby si filosofie vydobyla své místo v literatuře, aby do ní vkládali plodné živiny a úrodné sémě.⁸³ Závěrem adresuje Čuprovi lehce ironickou poznámku, že napříště je třeba, aby se přesvědčil, zda je jeho kritika oprávněná, neboť i on má přece za to, že literatura má být samostatná a česká.

Výrazněji zasáhl do debaty až Štorchův diskusní článek „Filosofie a naše literatura“, který Štorch vydal až po publikaci Čuprova spisu *Sein oder Nichtsein*. Je tedy patrné, že samotná diskuse nebyla vydáním sborníku zdaleka ukončena. Doznívání polemiky v roce 1850 odráží také Čuprův článek „O národovědě“⁸⁴ a Smetanův „Kritický rozbor dějepisu filosofie“.⁸⁵ Jak je patrné z poznámky, vlastní Štorchovo vystoupení bylo Čuprovým spisem přímo podníceno. Štorch je vůči *Sein oder Nichtsein* poměrně odmítavý a zajímá ho, „co si p. Dr. Čupr u Němců svým spisem získá“.⁸⁶ Mimo to si sám klade dvě výchozí otázky celého sporu: „zdali literatuře totiž wůbec filosofie jest zapotřebí“⁸⁷ a hned vzápětí se táže, „jaká by naše filosofie bytí měla“.⁸⁸ Podobně jako V. Nebeský však upozorňuje, že v otázce filosofie je třeba brát také ohled na „poměr této vědy k naší literatuře“, neboť výsledek bádání by snad byl o něco „kratší a jistější“. V důsledku toho přichází Štorch s definicí filosofie, kterou nazývá „vědou člowččenstva“:

Filosofie naopak čím pravější, tím obecnější, poněwadž weškerenstwo za swůj předmět majíc a všeho zvláštního a jednotlivého se odmyšlujíc, jen k tomu hledí, co na všem podstatné a tedy wšudy platné jest; její snaha jest určité pojmy twořiti, a jakož zákonowé lidské myslí jedny jsau a předmět této wědy rowněž wšude jedním zůstává, tak i pojmwové její k tomu tůhnu, aby wšude stejnau platností procházeti mohli.⁸⁹

82 ŠTORCH, K. Zum Echo in N. 72..., s. 171. Srov.: „Da sie nur zwei theuere Dinge, die Philosophie und sich, oder besser gesagt, sich und die Philosophie kennen und in der beleidigten Philosophie nur ihr beleidigtes Ich rächen.“

83 *Tamtěž*.

84 ČUPR, F. O národovědě..., s. 113–142.

85 SMETANA, A. Kritický rozbor dějepisu filosofie..., s. 91–98.

86 ŠTORCH, K. Filosofie a naše literatura..., s. 53.

87 *Tamtěž*.

88 *Tamtěž*.

89 *Tamtěž*, s. 57.

Na základě takto předložené definice uvažuje Štorch o Čuprem proklamované „národní filosofii“, která je v jeho pojetí podobný nesmysl jako „věda národní“. Štorchovo nazírání filosofie, vědy, která abstrahuje a zevšeobecňuje, je tak vzdálené všemu individuálnímu, a tím pádem i národnímu. Pro Štorcha, který v tomto směru uvažuje v hegelovských intencích, jsou dějiny filosofie neukončeným celkem, který je v neustálém pohybu, a to jak do minulosti, s ohledem na filosofické systémy již hotové, tak směrem do budoucna, utvářením systémů nových. Současně je však nutno zmínit, že ačkoli se pro Štorcha filosofie rozhodně neváže na konkrétní národ, uznává *národní filosofii* alespoň z hlediska jazykového a zdůrazňuje, „že pak snáze bude moci vzdorovat onomu točení a překrucování“.⁹⁰ Ve srovnání s Čuprem však požaduje systematickou, ale především postupnou přípravu našeho jazyka, neboť si je vědom, že předěl mezi velkými národy a národem Slovanů je příliš velký a vyžaduje zejména a hlavně čas.

Zásadní rozdíl mezi Štorchovým a Čuprovým přístupem byl zvláště v požadavcích na vznikající filosofickou soustavu. Čuprovým záměrem bylo vytvořit vědeckou filosofii v jediném okamžiku, kdežto Štorch prosazoval postupné vybudování naší tradice pomocí několika desítek generací. O nic méně podstatný rozdíl potom nacházíme v přístupu k německé filosofii, již Štorch bezvýhradně odmítal – na rozdíl od Čupra, který ji hájí. Poměrně odlišný přístup je patrný také v tom, jak oba aktéři nahlížejí na vlastní úkol filosofie. K. B. Štorch si je vědom relativnosti a proměnlivosti všech systémů, zdůrazňuje jejich živost a otevřenost. F. Čupr však po vzoru Herbartu usiluje o pevně daný filosofický systém, který by byl na míru našemu národu.

Závěr

Příspěvek věnující se pozici a roli filosofie v 19. století postihuje genezi sporu od počátečního zamyšlení z pera J. Fidrmuce o potřebnosti či nepotřebnosti filosofického myšlení pro naši kulturu, které se omezuje zejména na problematiku filosofie a jazyka, zosobněného národního ducha, jak lze vysledovat v díle F. M. Klácela. Ve stejné době vychází také prvotní pokus o filosofický spis v českém jazyce od K. F. Hyny. Obě díla prostupuje značná snaha vypořádat se s absentující filosofickou terminologií a souběžně dostat nevyřčenému

90 *Tamtéž*, s. 72.

požadavku jazykové nezávislosti na německojazyčné filosofické literatuře. Filologické hledisko překračuje až V. B. Nebeský, který otázku potřeb české filosofie formuluje z roviny filosofické a kriticky se vypořádává jak s herbartismem, tak hegelianismem. Sám Nebeský neměl obavu o filosofické vzdělání našeho národa a spíše než na jazykovou emancipaci této vědy radil klást důraz na všeobecné vzdělání a s ním spojené praktické otázky, před kterými náš národ stál. Jazyková otázka otevřela otázku sekundárně související, a to otázku vztahu filosofie a vlastenectví, kterou se blíže zabýval F. Čupr společně s K. H. Borovským. Oba tito aktéři původně shodně vystupovali proti zjednodušujícímu hledisku obrozeneckých spisovatelů, kteří vnímali filosofii jako moudrost tradovanou v lidových písních či pořekadlech. V otázce, jak má české filosofické myšlení vypadat, se však zásadně rozcházejí. U Čupra nacházíme značný příklon k Herbartově filosofii jakožto rámcové podoby a terminologické výbavy vznikající české filosofie. Naproti tomu Havlíček zastával stanovisko utilitní a v duchu zdravého rozumu požadoval v národní filosofii především srozumitelnost a praktičnost. Společně s V. Gablerem následně definitivně odmítli školskou německou filosofii, kterou se rozhodl hájit A. Smetana spolu s Čuprem. Nikoli však kvůli Herbartovi, nýbrž především pro vědeckost a serióznost filosofie ve smyslu nauky. V samotném závěru sporu vstupuje do diskuse K. B. Štorch, jenž striktně odmítá Čuprem navrhovanou národní filosofii a zejména pak překotně vytvořený filosofický systém a jeho jazykový aparát. V duchu hegelianismu poukazuje na neustálý pohyb a dynamičnost celého procesu, s důrazem na čas, který naše národní filosofie pro svůj rozkvět potřebuje.

Vlastní polemika o bytí či nebytí německé filosofie, která v konečném výsledku zůstala bez konkrétního výsledku, se přesto stala pro následující století živoucím podnětem k *filosofickému sebevymezení* a k etablování filosofie v nově vzniklém státě. Zároveň je nutno poznamenat, že vlastní diskuse o české filosofii v 19. století přispěla velkou měrou k utváření mladší herbartovské generace, která ve 20. století nasedala na scientistického ducha moderního evropského směru, pozitivismu. Povědomí o diskutované orientaci filosofie, kterou rozpoutala předešlá generace, a také o tom, co představuje pojem „národní“, bylo i v následující etapě natolik silné, že otevřelo prostor pro nové otázky a formulace, a to především v kontextu filosofické metody, o níž se vedly hlavní spory.

Seznam použité literatury

- BAYEROVÁ, Marie. Dílo a osobnost Augustina Smetany. In SMETANA, Augustin. *Sebrané spisy I*. Praha: ČSAV 1960, s. 5–58.
- BOROVSKÝ, Havel. Schulknaben-Philosophie. In ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*.
- BOROVSKÝ, Havel. Widerlich, aber gesund. In ČUPR, František (ed.) *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*.
- ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*. Praha 1847.
- ČUPR, František. Článek o vlastenectví. *Česká včela*. 1846, **13**(71), s. 283–284.
- ČUPR, František. Ein Echo in Betreff der deutschen Literatur. In ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*.
- ČUPR, František. O národovědě. *ČČM*. 1848, **22**(2), s. 113–142.
- ČUPR, František. Počátkové filosofování řeckého. *ČČM*. 1847, **21**(1), s. 22–36.
- ČUPR, František. Tomy Štútného význam ve filosofii. *ČČM*. 1847, **21**(3), s. 249–276.
- ČUPR, František. Úwaha. Ferdinanda Hyny dušeslowí zkušebné. *ČČM*. 1846, **20**(4), s. 516–527, **20**(5), s. 657–661.
- ČUPR, František. Vorrede. In ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*, s. III–XXXVI.
- FIDRMUC, J. Je-li potřeba filosofie literatuře české? *ČČM*. 1844, **18**(2), s. 236–245.
- HAVLÍČEK, Karel. Časopis Českého museum. *Česká včela*. 1847, **14**(80), s. 319.
- HERMANN, Tomáš. Proměny sporu o svobodu české filosofie. In KOHÁK, Erazim – TRNKA, Jakub (eds.). *Hledání české filosofie*. Praha: Filosofia, 2012, s. 49–73.
- HRZALOVÁ, Hana. Monografická práce o Ost und West. *Česká literatura*. 1958, **6**(2), s. 206–211.
- KLÁCEL, F. M. *Počátky vědecké mluvnictví českého*. Brno: Karel Winiker 1843.
- LORENZOVÁ, H. Sen o české filozofii. K počátkům sporu o její smysl. In OTTLOVÁ Marta – POSPÍŠIL, Milan (eds.). *Proudy české umělecké tvorby 19. století. Sen a ideál*. Praha: Ústav teorie a dějin umění ČSAV 1990.
- MALÝ, Jakub. Stručný přehled literatury české posledních dvou let. *ČČM*. 1846, **20**(5), s. 638–656.
- NEBESKÝ, Václav. Několik slov o filosofii. *ČČM*. 1846, **20**(2), s. 231–248.
- PALACKÝ, František. Slovo k vlastencům od redaktora. *Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách*. 1827, **1**(1), s. 145–153.
- PELIKÁN, Ferdinand: *Boj za svobodu české filosofie*. Praha: Sfinx 1927.
- SMETANA, Augustin. Kritický rozbor dějepisu filosofie. *ČČM*. 1850, **24**(1), s. 91–98.
- SMETANA, Augustin. *Sebrané spisy I*. Praha: ČSAV 1960.
- ŠTORCH, Karel. Eine Stimme in Betreff der deutschen Literatur. In ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*.
- ŠTORCH, Karel. Filosofie a naše literatura. *ČČM*. 1848, **22**(1), s. 53, 65.
- ŠTORCH, Karel. Zum Echo in N. 72. In ČUPR, František (ed.). *Sein oder Nichtsein der deutschen Philosophie in Böhmen*.

TRETERA, Ivo. *J. F. Herbart a jeho stoupenci na pražské univerzitě*. Praha: Univerzita Karlova 1989.

Sonja Špačková

Studentka Katedry filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

472304@mail.muni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
